Weert en de zusters Ursulinen 1876-1989

door Jan Henkens †

SHOWeerterland

De zusters Ursulinen hebben Weert verlaten. Dat is meer dan zo maar een vertrek; het is de afsluiting van een stuk historie dat in 1876 begon[1]. Een soms bewogen historie maar ook voor Weert en omgeving een vruchtbare historie. Veel heeft onze stad mogen profiteren van het belangrijke pionierswerk, dat deze religieuze orde heeft verricht op onderwijsgebied. Practisch heel de vrouwelijke generatie van vóór de laatste wereldoorlog alsook een groot deel van de na-oorlogse vrouwelijke jeugd hebben hun vorming en opleiding te danken aan het zegenrijke werk van de Ursulinen in hun scholen voor kleuter- en lager onderwijs, de U.L.O., de M.M.S., de Mater-Amabilis-school en de Vak- en Huishoudschool[2]. De Philips van Horne Scholengemeenschap, de School voor Middelbaar Beroepsonderwijs op Drakesteyn en de School voor Lager Beroepsonderwijs Hoogh Weert zijn mede te danken aan het baanbrekend werk van de zusters Ursulinen.
Daarnaast was het klooster in de Langstraat steeds een centrum van talrijke sociale en charitatieve aktiviteiten; onschatbaar zijn de verdiensten, die van hier zijn uitgegaan naar arm en rijk in Weert en de regio. Nu zij Weert hebben verlaten is er alle reden om in dit jaarboek nog eens de betekenis van de Ursulinen te belichten, al zal het ondoenlijk zijn om een volledig beeld te geven van alles wat er in 113 jaren in en rond het klooster is voorgevallen. Slechts de belangrijkste gebeurtenissen kunnen worden aangestipt. Alvorens in te gaan op het ontstaan en de verdere geschiedenis van de communiteit van de Weerter Ursulinen eerst even een kort overzicht van al de orden, kloosters en congregaties, die Weert in de loop der eeuwen heeft gekend of nog kent en die alle op een of andere wijze hebben bijgedragen aan de ontwikkelingen in de kerk en de maatschappij. De lezer zal er begrip voor kunnen opbrengen, dat zowel in dit overzicht alsook in het daarop volgend verhaal over de Weerter Ursulinen nogal wat jaartallen voorkomen; zonder jaartallen te noemen is immers geen geschiedschrijving mogelijk. Het traditionele onderscheid tussen kloosterorden en congregaties, tussen actief en contemplatief leven is van kerkrechtelijke aard en heeft betrekking op de af te leggen geloften. Wij zullen daar hier niet op ingaan.

Overzicht van de nog bestaande religieuze orden in Weert[3].
Na het vertrek van de zusters Ursulinen kent Weert nog de volgende religieuze gemeenschappen: (Hierbij zijn niet inbegrepen de kloosterlingen die zich hier als eenling hebben gevestigd)

1. Het St. Hiëronymusklooster der Minderbroeders O.F.M. op de Biest, gesticht in 1461.
   Na de inlijving van de Zuidelijke Nederlanden bij de Franse Republiek werden de Paters, die toen nog Recollecten heetten, in 1797 uit Weert verdreven. Officieel werd het klooster pas weer betrokken in 1836.
2. Het slotklooster Maria-Hart van de zusters Birgittinessen in de Maasstraat, gesticht in 1843.
3. Het Missiehuis van de Paters van de H. Geest in de Coenraad Abelsstraat, opgericht in 1904. (Vanwege hun Franse oorsprong in Weert vaak genoemd het klooster van de "Franse" Paters ter onderscheiding van de "Bruine" Paters of de Franciscanen, die vanwege hun kledij vaak zo worden aangeduid.)

Verder kent onze stad nog de volgende minder bekende convicten of religieuze gemeenschappen, die meestal als centra van actie fungeren in parochieel verband:

4. De Zusters van Liefde uit Tilburg (6 personen), gevestigd in de Beegdenstraat (In 1869 zijn deze naar Weert gekomen voor de ziekenverpleging in het St. Jansgasthuis).
5. De Zusters van O.L. Vrouw te Tegelen (5 personen) sinds 1986 gevestigd Aldenghoor op Boshoven. (Reeds eerder van 1940-1955 waren deze werkzaam in de St. Joseph-parochie op Keent).
6. De Kleine Zusters van de H. Joseph uit Heerlen (2 personen), woonachtig in de Overweertstraat. (Deze orde heeft van 1902-1968 de huishouding van het Bisschoppelijk College verzorgd).

In de voorbije jaren en eeuwen hebben nog talrijke andere religieuzen binnen de poorten van Weert gewoond. Hun kloosters zijn echter alle uit het stadsbeeld verdwenen.
Slechts enkele straatnamen herinneren nog aan hun bewoners en wat zij voor Weert betekend hebben blijkt enkel uit oude documenten.
1. De Broeders van de Congregatie van de Onbevlekte Ontvangenis van Maria in het Pensionaat St. Louis, die van 1850-1973 baanbrekend en zegenrijk werk hebben verricht op onderwijsgebied en op vele andere terreinen van het leven. (In Weert meestal gevormd "de Broeders van St. Louis".)
2. De Paters Oblaten van de Onbevlekte Maagd Maria, die na hun verdrijving tijdens de oorlogsjaren uit Valkenburg-Ravensbos van 1940-1946 gevestigd waren in het v.m. St. Jansgasthuis in de Beekstraat. Hun hoofdtaak is binnen- en buitenlandse missionering.
3. Het klooster Nazareth van de zusters Penitenten-Recollectinen in de Beekstraat van 1662-1797. Deze voorzagen in hun onderhoud o.m. door handenarbeid en door een pensionaat voor de vrouwelijke jeugd. Na het uitbreken van de Franse Revolutie moesten zij Weert in 1797 verlaten en vonden toen toevlucht in Oirschot. Van september 1959 tot september 1961 zijn zij, vanuit Someren naar Weert pendelend, hier opnieuw werkzaam geweest in het onderwijs van het Rectoraat op de Biest.
4. Het klooster Maria-Wijngaard in de Maasstraat 1442-1797. De bewoonsters, Reguliere Kanunnikessen, ook wel Witte Vrouwen geheten, wijdden zich aan koorgebed en handenarbeid. De komst van de Fransen betekende ook voor dit klooster in 1797 het einde.
5. De Stichting Latijnse School Mariënhage in de Molenstraat 1648-1797. De Augustijner Reguliere Kanunniken of Witheren gaven hier onderwijs aan de Latijnse School en de Rhetorica. Met de komst van de Fransen was hun lot spoedig bezegeld. De Latijnse School zou rond het jaar 1831 herrijzen als een Stedelijk College, dat later werd omgezet in het Bisschoppelijk College.
6. De Cellezusters, Zwartzusters, Broodzusters of Augustinessen 1509-1609. Deze waren een soort begijnen, die zich wijdden aan de ziekenverpleging.
7. De Cisterciënserinnen 1581-±1586. Concrete gegevens over het kloosterleven en de juiste ligging van het klooster ontbreken.

De H. Angela en de stichting van de Ursulinen
De bakermat van de Ursulinen is gelegen in de buurt van het Gardameer in Noord-Italië.
Angela Merici (1474-1540), ook Angela van Brescia genoemd, was een vrouw die erg begaan was met de nood van haar tijd. Daarom verzamelde zij rondom zich een groep van meisjes die zich toelegden op de beoefening van allerlei "goede werken" zoals het helpen en ondersteunen van zieken en armen, het bijstaan van

stervenden, maar vooral het opvoeden en vormen van de vrouwelijke jeugd in christelijke zin. Officieel werd het "Gezelschap van Ursulinen" gesticht toen Angela met 27 van haar volgelingen op 25 november 1535 te Brescia de geloften aflegden van trouw en toewijding aan God en de evenmens. Als patroonheilige werd de H. Ursula gekozen, een Britse koningsdochter, die in de 5e eeuw als maagd en martelares het leven liet te Keulen. Toch was "de Compania di Santa Orsola" nog geen kloostercommuniteit. De leden leefden bij hun eigen familie, echter onder een vaste regel en onder leiding van een overste. Angela zag n.l. meer heil in het "staan" tussen de mensen. De zusters moesten zich gemakkelijk onder hen kunnen bewegen en omgekeerd moesten de mensen hen zonder veel moeiten kunnen bezoeken. Allengs (Angela stierf 27-1-1540) gingen zij zich echter mede onder druk van de kerkelijke overheid groeperen in gemeenschappen met kloostergeloften en communiteitsleven. In 1572 stelde Carolus Borromeus, bisschop van Milaan, een kloosterregel voor hen op, die in 1582 de Pauselijke goedkeuring verkreeg. Na 1600 verbreidden de Ursulineninstituten zich ook in vele landen buiten Italië en reeds in de 17e eeuw begonnen de zusters te missioneren onder de Indianenstammen van Canada.
Ofschoon de kloosters alle vrij zelfstandig waren, ontstond in de 19e eeuw een streven naar meer centralisatie en aaneensluiting van meerdere huizen. Daardoor zou er meer gelegenheid zijn om met medezusters van andere plaatsen en landen het religieuze leven te verrijken en te verdiepen en op apostolisch gebied ervaringen uit te wisselen. Zo ontstond op 28 november 1900 de Romeinse Unie. Naast deze Romeinse Unie, die vele provincies telt, zijn er ook nog een groot aantal huizen, die autonoom zijn of verenigd in diocesane of gewestelijke unies. De Ursulinen, die het eerste instituut waren in de R.K. Kerk, dat zich speciaal toelegde op de opvoeding van meisjes, houden zich thans ook bezig met velerlei vormen van evangelisatie en sociale vorming, heel bijzonder in de missiegebieden.

De komst van de eerste zusters naar Weert
De komst van de zusters Ursulinen naar Weert zou men een "toevalstreffer" kunnen noemen. Het ontstaan van het Weerter klooster is een direct gevolg van de "Kulturkampf" (godsdienststrijd 1871-1888) in het Duitsland van Bismarck. Tengevolge van de uitvaardiging van de z.g. Meiwetten in 1872 moesten alle kloosters in Duitsland binnen 4 jaar opgeheven zijn. Dit lot trof ook het bijna 2 eeuwen oude Ursulinenklooster met school en pensionaat in Dorsten in Westfalen. Men wilde niet wachten en haastte zich om onderkomen in het buitenland te vinden. De vicaris-generaal van Münster stelde voor om het in Nederland te proberen. Er werd een advertentie in enkele grote dagbladen geplaatst om een geschikte woonruimte te vinden. Er kwamen wel honderd aanbiedingen binnen. Veel tijd om te zoeken had men niet want op 5 januari 1876 kwam het bevel, dat het klooster uiterlijk 1 april ontruimd moest zijn. Een aantal zusters vond onderdak in Nijmegen en de overigen wachtten op een oriëntatiereis van enige zusters naar Nederland. Na enkele vergeefse pogingen elders kwamen ze tenslotte in Weert terecht, waar de toenmalige deken Boermans (later in 1885 bisschop van Roermond geworden) reeds lang bezig was om zusters aan te trekken voor het onderwijs. In Weert viel de keus uiteindelijk op het hoekhuis Langstraat/Molenstraatje (thans van Berlostraat). Dit pand dateerde uit het begin van de 19e eeuw en werd sinds 2 jaar bewoond door het gezin Tielens-Coenegracht, dat 8 kinderen telde. Het was een zeer geschikt gebouw, want het bevatte veel ruimte en kon zo nodig ook uitgebreid worden. Eigenaar was de schoonvader van Tielens, de heer Coenegracht, rentenier te Meerssen. Schriftelijk was reeds in februari tot aankoop besloten onder voorwaarde, dat het pand te-

Het eerste onderkomen van de zusters in Weert (hoekpand Langstraat/Molenstraatje).met daarnaast de kapel in de Langstraat.

gen 10 maart geheel ontruimd zou zijn, zodat men er direct in kon trekken. Verder moesten de bewoners van de aangrenzende kleine huisjes gewaarschuwd worden dat na het verstrijken van de huurtermijn geen verlenging van de huur mogelijk zou zijn. En zo kwamen op 21 maart 1876 de eerste zusters in Weert aan, n.l. de overste Mère Josepha Leduc († 2-12-1878), zuster Paula, zuster Anna, zuster Ursula, de novice Augustine en 2 dienstmeisjes. Vanuit Dorsten waren zij per trein via Venlo naar Roermond gereisd, waar zij ontvangen werden door bisschop Paredis. Van hieruit ging het per koets op Weert aan. Men trof het wel slecht met de koetsier en zijn bijrijder; bij elk drankhuisje langs de weg gingen zij n.l. hun dorst lessen. Veel problemen waren er ook met de afvoer van het meubilair uit Dorsten. Door de aanhoudende regen was er begin maart een grote watersnood ontstaan, zodat geen scheepvaart op de Rijn mogelijk was terwijl ook het vrachtvervoer per spoor was gestremd tengevolge van een damdoorbraak achter Wesel. Gevolg van dit alles was, dat de inboedel niet volgens plan op 8 maart maar eerst op 18 maart kon worden verzonden. In Weert aangekomen kregen de vluchtelingen de eerste week gastvrij onderdak bij deken Boermans en bij de zusters Birgittinessen, die ook hun kapel beschikbaar stelden zolang de Ursulinen nog geen eigen kapel hadden. De eerste pensionairen en dienstmeisjes, die werden opgevangen door de familie Peeters, gingen dagelijks naar de St. Martinuskerk onder leiding van 2 zusters. Ondertussen kon het pand Tielens zo goed en zo kwaad als het ging provisorisch worden ingericht. Het aantal zusters liep al spoedig op tot 28. Een Duitse courant berichtte op 30 maart: "Unsere Ursulerinnen sind fort. Vandaag om 11.00 uur verlieten ons de laatsten. Voorlopig gaan deze naar hun familie maar zij zullen zich spoedig aansluiten bij hun medezusters in Holland. Het grote eerbiedwaardige klooster ligt nu leeg. De mooie kerk is gesloten alsook het weeshuis. Grafstilte heerst nu in het klooster".

Het hoekhuis en de kapel thans.

De eerste aankopen en het eerste onderwijs in Weert

Zoals vermeld was reeds in februari besloten tot aankoop van het huis Tielens hoek Langstraat/Molenstraatje. De definitieve aankoop geschiedde bij akte van 7 juli 1876, verleden voor notaris A.H. Clercx te Weert[4]. Omdat de communiteit nog geen rechtspersoonlijkheid bezat (dat zou eerst in 1888 het geval worden) traden als aankopende partij op de zusters Johanna Tilmann, Gertrudis Dircks, Maria Wattendorff, Emilia Hopmann, Anna Danckelmann, Elisabeth van Biegeleben en Elisabeth Scheideler. Op persoonlijke titel kochten deze voor een bedrag van *f* 11.000,-- van Th.A.G. Coenegracht, rentenier te Meerssen "een groot huis met stalling, tuin, erf en verder aan elkander gelegen kleinere huizen gelegen in de Langstraat en op het Molenstraatje, beslaande een gezamenlijke oppervlakte van 25 aren en 75 centiaren, sectie O nrs. 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168 en 667, aan den verkoper behorende, die deze in 1874 had gekocht". Getuigen bij deze verkoop waren Louis Saes, touwslager en Jean Hoovers, kleermaker. De akte bevatte verder de volgende clausule: "Wijders verklaarden Mejuffrouwen de aankoopsters desen koop gesloten te hebben onder het uitdrukkelijk beding, dat de langstlevende van haar eigenares zal zijn van het geheel zonder dat aan de erfgenamen van de eerststervenden eenige uitkeering hoege-

De fraaie gevel van de kapel in de Langstraat.

naamd behoeft te geschieden". Zolang de kloostergemeenschap nog geen rechtspersoon was zou deze clausule ook in de volgende aankoopakten steeds voorkomen. Inwendig werd er aan het huis nogal wat vertimmerd en via een doorbraak in een scheidingsmuur was begin juni een kapel klaar, die op 8 juni door de deken werd ingezegend. Door bemiddeling van de deken bezorgde de Weerter componist Schaeken een harmonium voor *f* 184,--. In 1880 zou er aan de Langstraat een geheel nieuwe en definitieve kapel verrijzen. Daar het getal zusters en pensionairen meer en meer toenam, kocht men al vrij vlug nieuwe gebouwen bij. Ook had men ruimte nodig voor onderwijsdoeleinden. Het zou te ver voeren om hier al deze aankopen alsook de verbouwingen, die tot in het midden van deze eeuw doorgingen, te memoreren. Wanneer men bedenkt dat na de eerste aankoop van het hoekpand in 1876 tenslotte al de gebouwen in de Langstraat tot aan banketbakkerij Geene, de hele wand in de van Berlostraat en heel de bebouwing langs de Wilhelminasingel vanaf het hoekhuis in de van Berlostraat tot aan het postkantoor met de tussenliggende tuinen en binnenplaatsen voor kortere of langere tijd ófwel eigendom waren van ófwel in beheer waren bij de Ursulinen, krijgt men enig idee van de omvang van het kloostercomplex. Van de vele aankopen willen we enkel noemen de overname in 1877 van 4 kleine woninkjes in het Molenstraatje onder de benaming van "Het Liefdadig Gesticht van van Heythuysen"[5], eigendom van het Burgerlijk Armbestuur van Weert, de aankoop in 1895 van een ruim maar vervallen huis voor arme mannen, geheten "Het Groot Kwartier" en gelegen op de hoek Molenstraatje/Binnenwal en eveneens eigendom van het Burgerlijk Armbestuur en tenslotte de ruil in 1916 met de bekende restauratrice van het Weerter station Antje van de Statie van een pand in de Langstraat tegen een pand in het Molenstraatje t.b.v. een U.L.O.-school.

Het zusterskoor in de kapel in de jaren 1880-1890.

Waar de zusters vroeger onderwijs gaven: links het pensionaat St. Ursula en de Maria-Ulo-school; op de hoek de St. Angela- en de St. Jozefschool; rechts langs de Wilhelminasingel de huishoudschool en de kleuterschool.

Als echte onderwijscongregatie begonnen de zusters direct na hun komst in Weert met het geven van onderwijs. Op hun werk in het onderwijs zal verderop uitvoeriger worden ingegaan. Hier wordt enkel even het prille begin gememoreerd. Reeds in 1876 gaven zij les aan Duitse pensionairen n.l. in huishoudkunde, naaien en koken, hetgeen de grondslag is geworden van de latere huishoudschool. Voor deze pensionairen, spoedig 80 in getal, was in 1883 in het Molenstraatje een groot pensionaat opgetrokken. Op 15 oktober 1876 werd ook reeds de eerste lagere school (21

Het klooster en het pensionaat gezien vanuit de tuin rond 1915.

meisjes) geopend, n.l. de burgerschool of dagschool, overgenomen van de zusters Birgittinessen. Deze hadden een bewaarschool, een armenschool en een burgerschool. Maar de Birgittinessen kregen met veel tegenslag te kampen[6]. Een vervelend geharrewar met de gemeentelijke overheid, die liever "openbare scholen" zag, ziektes en overlijdens van zusters-onderwijzeressen, zusters zonder onderwijsbevoegdheid etc. Bovendien wilden zij meer contemplatief gaan leven. Deken Boermans begreep, dat de Birgittinessen niet opgewassen waren voor hun taak en daarom ook had hij alle moeite gedaan om de Ursulinen naar Weert te krijgen. Toen deze in 1876 de burgerschool overnamen, kwam deze te staan onder leiding van Mej. Baggen, daar de zusters zelf vanwege het taalverschil nog geen les konden geven. De officiële goedkeuring om een school te beginnen kwam op 31 juli 1890 af bij een K.B. van Willem III. Vrij spoedig daarna in 1895 ging ook de armenschool van de Birgittinessen over naar de Ursulinen (ondergebracht in "Het Groot Kwartier") en in 1919 namen zij van de Zusters van Liefde de kleuterschool over in de Hegstraat. Tot 1930 bleeft dit schooltje gevestigd in de Hegstraat; in dat jaar werd een nieuwbouw geopend langs de Wilhelminasingel.

Terugkeer naar Dorsten en eigen communiteit in Weert

Daar de politieke en godsdienstige situaties in Duitsland intussen ten goede waren gekeerd brachten Mère Antonia en enkele medezusters in 1887 een oriëntatiebezoek aan Dorsten om te zien wat er van hun vroegere klooster was overgebleven en of terugkeer mogelijk was. Een zekere Graaf van Nestelrode bleek het klooster in 1876 gekocht te hebben met de bedoeling het t.z.t. aan de zusters terug te geven. Na de nodige restauraties kwam men in 1888 voor de keus te staan ófwel terugkeren ófwel uittreden uit de Dorster communiteit om in Weert een zelfstandig klooster te vormen. Enerzijds verlangden de ballingen terug naar Dorsten maar anderzijds wilde men het in Weert begonnen werk niet in de steek laten. Het is niet duidelijk wat er in die dagen allemaal beraad, gewikt en gewogen is. Het resultaat van dat alles was, dat op 30 april 1888 in aanwezigheid van de Eerw. Heer Drehmans, gevolmachtigde van bisschop Boermans, een overeenkomst tot stand kwam, die een splitsing van het Weerter convent inhield. Moeder Antonia met 18 medezusters en 23 pensionairen keerden op 1 mei 1888 naar Dorsten terug terwijl 12 zusters en 60 pensionairen in Weert bleven.

Hier volgen de naam, geboorteplaats en leeftijd van deze 12 zusters:

Mère Walburga Nergert,	geb. te Borken	58 jaar
Mère Mechtildis Dircks,	geb. te Ascheberg	59 jaar
Mère Usula v. Biegeleben	geb. te Siles Baumgarten	42 jaar
Mère Angela Robert	geb. te Munster	32 jaar
Mère Ignatia Ferié	geb. te Schöppingen	27 jaar
Mère Maria Vonnegut	geb. te New York	30 jaar
Mère Fidelis Abels	geb. te Kaiserswerth	30 jaar
Mère Aloysa Janssen	geb. te Doveren	24 jaar
Mère Paula Wieler	geb. te Sendenhorst	22 jaar
Mère Theresia Bonnenberg	geb. te Werden	33 jaar
Mère Elisabeth Niehues	geb. te Dulmen	36 jaar
Mère Laurentia Sögtröp	geb. te Silbach	21 jaar

De overeenkomst regelde ook de verdeling van de roerende en onroerende goederen alsmede van het kapitaal.

Het werd wat stiller in Weert maar er was werk genoeg, een pensionaat met 60 leerlingen en een lagere school van 3 klassen met ± 70 kinderen. Op 31 mei van hetzelfde jaar ontving het Weerter klooster van Mgr. Boermans de bisschoppelijke goed-

keuring om uit de communiteit van Dorsten te treden met behoud echter van hun vroegere constituties. Op 30 oktober 1895 erkende ook Rome Weert als een zelfstandig klooster met plechtige geloften. Daar de overste van 1888 mee naar Dorsten was gegaan koos men Mère Mechtildis Dirks (overleden 1899) als nieuwe overste. Zij werd dus de eerste overste van de Weerter communiteit.
Nu het Weerter klooster een eigen gemeenschap was geworden kwam ook de rechtspersoonlijkheid aan de orde. Er werd in 1888 een Zedelijk Lichaam gevormd onder de naam "Charitas", zijnde een "Vereniging tot wederzijdse ondersteuning". Bij K.B. van 31 juli 1890 kreeg dit de naam "Vereniging Maria School" met het doel het geven van onderwijs aan kinderen van het vrouwelijk geslacht. Sindsdien treedt het klooster in kerkelijke zaken op onder de naam "Klooster St. Ursula" en in burgerlijke zaken onder de naam "Vereniging Maria School". (Sinds 1980 heeft het klooster geen eigen scholen meer en de tenaamstelling is dan ook weer geworden "Klooster St. Ursula".)

Het werk in het onderwijs
Zoals de komst van de Broeders van St. Louis een flinke stoot heeft gegeven aan de ontwikkeling van het onderwijs en de opvoeding van de mannelijke jeugd in Weert, zo is de komst van de Zusters Ursulinen van grote betekenis geworden voor het onderwijs aan de vrouwelijke jeugd van deze stad. Het eerste lager- en het eerste bewaarschoolonderwijs is al aangehaald. Daaraan voorafgaand werd reeds les gegeven aan kostschoolmeisjes; immers acht dagen na aankomst van de eerste zusters in Weert kwamen de eerste 19 pensionairen, die onderricht werden in huishoudkunde, naaien en koken. Nog in hetzelfde jaar maakten de zusters in een advertentie (ondertekend door de overste Mère Leduc, eerder overste in Dorsten) in een Duitse krant officieel bekend, dat zij, nu zij voldeden aan de eisen van de Nederlandse wetten, op 16 oktober een pensionaat hadden geopend en dat zij nieuwe aanmeldingen voor het jaar 1877 gaarne tegemoet zagen. In 1883 werden enkele kleine huisjes in het Molenstraatje (thans van Berlostraat) gekocht voor de bouw van een definitief pensionaat voor ongeveer 80 meisjes. Toen de eerste wereldoorlog uitbrak en er geen Duitse meisjes meer kwamen, werden ook Nederlandse meisjes aangenomen. In een latere reclamefolder uit de jaren '50 leest men: "Het pensionaat stelt zich ten doel aan jonge meisjes uit beschaafd milieu een degelijke, godsdienstige en tevens verstandelijke vorming te geven, waarbij aan de opvoeding de hoofdzorg besteed wordt. Bij de leerlingen afd. huishouding wordt daarnaast intens gewerkt aan de ontplooiing van haar specifiek vrouwelijke hoedanigheden.....
Er wordt alle zorg aan besteed, dat de studie (U.L.O., M.M.S. en Huishoudschool) een geregeld verloop heeft en de leerlingen in de vastgestelde tijd hun doel bereiken". Honderden meisjes uit binnen- en buitenland hebben aan het Pensionaat "St. Ursula", dat een zeer goede naam had in de onderwijswereld, hun levensopvoeding en vorming te danken. Tengevolge van de veranderde tijden en opvattingen werd dit Pensionaat geleidelijk aan teruggebracht (tijdens het schooljaar 1965/1966 waren er nog steeds 53 leerlingen) en in 1968 definitief gesloten.
Dat ook de kleuters de aandacht kregen van de zusters, sinds 1919 in de Hegstraat en sinds 1929/1930 in een gebouw aan de Wilhelminsingel, is al gememoreerd. Lange tijd leidden de zusters zelfs 2 kleuterscholen n.l. de St. Michaël (voor minvermogenden) en de St. Raphaël (voor de meer gegoeden). Wegens een tekort aan religieuzen en ook een tekort aan kleuters moest men dit onderwijs in 1976 aan een ander schoolbestuur overdoen "de Stichting Katholiek Basisonderwijs Weert-Centrum", die ook de Maria-Martinusschool, een fusie van de lagere Martinusschool en de Mariaschool, beheerde.

Wat het lager-of basisonderwijs betreft hadden de Ursulinen vele jaren 3 scholen, nl. de Mariaschool uit 1911 (in 1975 overgedragen aan de zojuist genoemde Stichting), de St. Angelaschool (opgeheven in 1966) en de St. Josephschool (in 1956 overgegaan naar de nieuwe Stichting Fatima-school). Beide laatstgenoemde scholen waren gehuisvest in een door de gemeente in 1920 opgericht 12-klassig gebouw op de hoek Molenstraatje/Wilhelminasingel.
Ook andere takken van onderwijs kregen de aandacht van de zusters. Omdat er grote behoefte was aan huishoudonderwijs, ook voor niet-interne leerlingen, begon men in 1920 in enkele lokalen van het internaat "de R.K. Huishoudschool St. Anna", een avondschool (de 93ste huishoudschool in Nederland), die in 1924 werd omgezet in een dagschool. In 1930 verrees aan de Wilhelminasingel een nieuwe definitieve huishoudschool, welke in 1950 een belangrijke uitbreiding onderging. Per 1 januari 1968 ging het bestuur over naar leken, de R.K. Scholengemeenschap Beroepsonderwijs te Weert, thans geheten de scholengemeenschap "Hoogh Weert". In tegenstelling met vroeger telt de school thans zowel meisjes als jongens onder haar leerlingen. Maar het bleef niet bij deze takken van onderwijs. Ook de behoefte aan vervolgonderwijs na de lagere school nam steeds meer toe. Om hierin te voorzien openden de zusters in 1911 de U.L.O.-school (in 1970 opgegaan in de grote Philips van Horne Scholengemeenschap), in 1948 de Mater Amabilisschool voor avondonderwijs aan meisjes, thans uitgegroeid tot een grote scholengemeenschap voor Individueel Lager- en Middelbaar Beroepsonderwijs voor jongens en meisjes en tenslotte in 1947 de Maria Auxiliatrix-school, de eerste middelbare meisjesschool in verre omgeving, in 1962 opgegaan in de reeds genoemde Philips van Horne Scholengemeenschap.
De geweldige uitbreidingen, die het onderwijs bij de Weerter Ursulinen heeft gekend, waren in niet geringe mate te danken aan de bezielende leiding van de overste Mère Angela Petermann. Onder haar bestuur (1925-1948) onderging het klooster ook een ware metamorfose doordat zij het op Duitse leest geschoeide convent a.h.w. ging "verhollandsen", ook wat betreft de taal en de opname van interne leerlingen uit Nederland zelf.
Dat heel het onderwijs bij de zusters geleidelijk aan in een ander en groter verband moest worden georganiseerd was niet enkel een gevolg van de veranderende tijden maar ook een gevolg van het teruglopen van het aantal religieuzen. Volgens een Kaski-rapport uit 1971 bestond de Weerter communiteit in dat jaar uit 43 zusters, waarvan 25 boven de 65 jaar, 13 tussen 51-64 jaar, 4 tussen 36-50 jaar en 1 beneden 36 jaar (In 1937 waren er nog 61 religieuzen voor 1134 leerlingen). Uit de cijfers spreekt duidelijk de steeds toenemende veroudering van de communiteit. Afstoting van de onderwijstaak kon niet uitblijven.

Aansluiting bij de Romeinse Unie in 1937.
Krachtens haar afstamming via Dorsten-Keulen-Luik behoorde Weert tot de congregatie van Bordeaux. In feite echter zijn de Weerter zusters tot 1937 steeds zelfstandig gebleven. Toen immers in 1901 vele Italiaanse en Franse Ursulinenprovincies de z.g. Romeinse Unie stichtten opdat zodoende tussen de Ursulinen van diverse landen en plaatsen apostolaatservaringen konden worden uitgewisseld en het religieuze leven kon worden verrijkt en verdiept, stemde de meerderheid van het Weerter convent tegen een aansluiting bij deze Unie. Eerst op 10 maart 1937 richtte Mère Angela Petermann met goedkeuring van Mgr. Lemmens van Roermond een verzoek tot de Algemeen Overste in Rome om zich bij de Unie te mogen aansluiten. Hierover was eerst een schriftelijke stemming onder de 61 Weerter zusters gehouden, die in overgrote meerderheid positief tegenover het voorstel ston-

den. Op 10 april volgde goedkeuring van dit verzoek door de Romeinse Congregatie, belast met de aangelegenheden der religieuze orden. Momenteel zijn meer dan 25 provincies bij deze Unie aangesloten.

De Weerter zusters temidden van de burgerij

De Weerter bevolking heeft haar gastvrijheid voor de Ursulinen ruimschoots beloond gezien. Onze stad en heel de regio hebben bijzonder mogen profiteren van het belangrijke pionierswerk, dat zij hebben verricht op onderwijsgebied. Maar ook op andere terreinen hebben zij belangrijk werk verricht. Het klooster in de Langstraat is steeds een centrum geweest van gebed en apostolaat, van pedagogische, sociale, charitatieve en culturele aktiviteiten. Nooit ook werd een vergeefs beroep gedaan om beschikbaarstelling van ruimten hetzij voor de jeugd, hetzij voor de bejaarden of andere bevolkingsgroepen. En hoeveel werk is er niet in stilte verricht, dat nimmer in de openbaarheid kwam? Het heeft weinig zin om in dit beknopt verhaal al de verdiensten van de zusters buiten het onderwijs op te sommen. Als voorbeelden kunnen o.m. genoemd worden de stichting in 1913 van een meisjespatronaat (godsdienstonderwijs en handwerken), een soort "zondagsschool" voor kinderen, de start in 1967 van het apostolaatswerk onder de woonwagenkinderen, de beschikbaarstelling sinds hetzelfde jaar van ruimte voor de wekelijke bijeenkomsten van de bejaardensociëteit "St. Ursula" en de beschikbaarstelling sinds 1971 van de kloosterkapel voor oecumenische versperdiensten. Op zeer overtuigende wijze hebben zij het devies van hun orde in praktijk gebracht "sanctificando sanctificari", "door heiliging van anderen zich zelf heiligen".

Behalve het wooncomplex in het centrum van Weert bezaten de zusters sinds 1931 ook nog een uitgestrekt bos- en heideveld in de z.g. Budeler Bergen nabij de huidige Maarheezerhuttendijk, dat hun geschonken werd door de familie J.M. Timmermans-Neijnens van Hushoven, welke familie 2 dochters in het Weerter klooster had. Hier werd een fraai houten buitenverblijf opgetrokken met zelfs een kruisweg en een tennisbaan. Heel wat aangename uurtjes zijn hier én door de zusters én door de pensionairen doorgebracht. Andere kloosters benijdden het Weerter convent om dit rustiek buitenverblijf. In 1956 moest deze grond worden afgestaan als oefenterrein voor militairen. Door bemiddeling van de burgemeester kon een nieuw terrein aangekocht worden langs de Herenvennenweg. Door de steeds toenemende vergrijzing van de orde en het niet meer aanwezig zijn van pensionairen werd dit terrein op de duur maar heel weinig meer gebruikt zodat men het in 1986 van de hand deed.

In de maanden oktober en november 1918 hebben de zusters zich zeer verdienstelijk gemaakt voor de opvang van Belgische en Franse vluchtelingen en van de slachtoffers van de catastrofale treinramp in Hamont[7]. Zelfs H.M. Koningin Wilhelmina en Z.K.H. Prins Hendrik der Nederlanden bezochten in die dagen de slachtoffers en vluchtelingen in het Weerter klooster.

Ondanks de Duitse afkomst van vele kloosterlingen en ondanks een overste van Duitse nationaliteit (Mére Angela Petermann) is er tijdens de 2e wereldoorlog nooit sprake van geweest, dat men het met de Duitsers hield. Integendeel. Enkele jaren zijn er zelfs 2 Joodse meisjes, Eefje en Sientje, ondergedoken geweest. Ook zijn er door de internaatskinderen inzamelingsacties gehouden t.b.v. de gijzelaars in St. Michielsgestel. In mei 1944 zijn er voorbereidingen gestart voor een reunie van oud-gijzelaars in het Weerter klooster. Deze is echter niet door kunnen gaan vanwege de invasie van de geallieerde troepen in Frankrijk vlak voor de datum van de reunie. Dat de zusters wel eens "de Pruuse begienen" zijn genoemd, was helemaal niet spottend of denigrerend bedoeld; deze uitdrukking gaf het land van her-

komst aan evenals men in Weert de Paters v.d. H. Geest wel vaker de "Franse Paters" noemde. De gewone naam evenwel was "de zusters van de Langstraat" ter onderscheiding van "de zusterkes van de Maasstraat", de Birgittinessen. Dat de zusters door hun zegenrijk werk heel de Weerter gemeenschap sterk aan zich hebben verplicht, bleek heel duidelijk tijdens de viering van hun 100-jarig verblijf in Weert in 1976 (Het klooster telde toen nog 40 zusters). Onder de leus "Een warm gebaar voor het werk van 100 jaar" was er onder de burgerij een bedrag van *f* 10.000,-- ingezameld t.b.v. het werk van de Ursulinen in Polen. Bij diezelfde gelegenheid werd Moeder Overste Johanna Berden door het gemeentebestuur benoemd tot ereburgeres van Weert. Dit ereblijk moest gezien worden als een huldeblijk voor heel de Weerter kloostergemeenschap.
Ten gerieve van de Weerter historievorsers volgt hier nog een overzicht van de oversten, die het Weerter klooster in de loop der jaren hebben bestuurd:

M. Josepha Leduc	van 1876 tot 1878	(zij was reeds overste in Dorsten)
M. Caroline van Schätzell	van 1878 tot 1881	
M. Antonia Wattendorf	van 1881 tot 1888	(teruggekeerd naar Dorsten)
M. Mechtildis Dircks	van 1888 tot 1898	
M. Ursula van Biegeleben	van 1899 tot 1925	
M. Angela Petermann	van 1925 tot 1948	(overleden op 91-jarige leeftijd in 1967 in het 68e jaar van haar professie)
M. Angela Ram	van 1948 tot 1954	
M. Emmanual Boers	van 1954 tot 1957	
M. Hildegarde Knappmann	van 1957 tot 1959	(benoemd tot Provinciaal Overste)
M. Ursula van Elten	van 1959 tot 1967	
M. Liduina Bernink	van 1967 tot 1972	
M. Johanna Berden	van 1972 tot 1978	
Zr. Henriette van Melick	van 1978 tot 1981	
Zr. Marie Josée Hendrikx	van 1981 tot 1986	
Zr. Regina Saes (ad interim)	van 1986 tot 1987	
Zr. Theodora Bless	van 1987 tot 1-3-1989	(daarna filiaal van Malden met Zr. Theodora als gedelegeerd overste)

Het vertrek uit Weert
Even onverwacht als de komst van de Ursulinen naar Weert in 1876 kwam ook hun vertrek uit deze plaats. Op 25 januari van dit jaar verscheen in het dagblad "De Limburger" een artikel, dat als kop droeg: "De zusters weg uit Weert". Dit bericht overviel de meeste Weertenaren heel erg en het kwam hard aan, want gedurende 113 jaren was er een nauwe band ontstaan tussen de zusters en de burgerij. Onschatbaar zijn de verdiensten, die zij in Weert hebben bewezen aan kerk en maatschappij, aan arm en rijk. Ook voor de laatste zusters, 22 in aantal, betekende het vertrek een moeilijk afscheid; de laatste Overste Zr. Theodora wond daar in een interview met de pers beslist geen doekjes om.
Ofschoon iedereen wel inzag, dat sluiting een verstandig besluit was - het gebouwencomplex was immers veel te groot en te duur geworden voor de kleine communiteit terwijl door de ouderdom van de nog aanwezige zusters ook de onderwijstaak was weggevallen - was sluiting op korte termijn toch iets, waarbij niemand had stil gestaan. Reeds op 13 en 16 maart verlieten de eerste zusters resp. 3 en 5 in aantal met weemoed in het hart de stad Weert met bestemming Kerkrade en Grubbenvorst. De overige 14 bleven voorlopig nog in Weert totdat een nieuwe eigenaar voor

de gebouwen gevonden was. Om het te verwachten vertrek van de laatste zusters (gepland eind september) niet in alle stilte te laten voorbijgaan werd er op zondag 25 juni een plechtige H. Eucharistieviering gehouden in de St. Martinuskerk. In toespraken van de H.E. Heer Deken en de E.A. Heer Burgemeester werd nog eens openlijk de erkentelijkheid uitgesproken voor de vele diensten, die de zusters gedurende zovele jaren aan Weert hebben bewezen. Na afloop was er bij de kerkingang gelegenheid voor eenieder om de scheidende zusters de hand te drukken. Inmiddels waren in de maanden juni en juli opnieuw een aantal zusters uit de Weerter communiteit naar elders vertrokken. Volgens planning moest het klooster in de maand september definitief gesloten kunnen worden. Op 7 juli 1989 werd er een voorlopige koopakte gesloten met het Bouwbedrijf Mertens uit Weert en enkele andere geïnteresseerde bedrijven. Op het moment, dat deze regels geschreven worden, is nog niet bekend welke plannen de kopersgroep van het complex voor ogen staan.

Nu zij onze stad verlaten hebben na hier zovele jaren vruchtbaar werkzaam te zijn geweest zullen de Weertenaren met ontzag en eerbied terugdenken aan alles wat zij hier verricht hebben en men zal hen missen. Mogen de zusters elders in het spoor van St. Angela verder gaan.

Congregaties en orden kunnen eeuwenoud worden maar ze hoeven niet eeuwig te blijven bestaan. Kloosters worden gebouwd en beleven tijden van hoge bloei. Men ziet ze ook weer verdwijnen en nieuwe kloosterorden dienen zich aan. God roept steeds mensen op zich in dienst te stellen van de verkondiging en missionering, van sociaal en charitatief werk voor verpleging en opvoeding.

Zo schreef de Stichteres van de Ursulineorde, de H. Angela:

> "Laat U bij alles slechts leiden door één motief:
> de liefde tot God en het welzijn van de medemens.
> Als alles wat U doet geworteld is in deze tweevoudige liefde
> kan het niet anders dan goede vrucht dragen".

Zusters, bedankt voor alles.

Noten

1. Voor zover niet anders aangegeven zijn de gegevens voor dit artikel ontleend aan het archief van het klooster "St. Ursula" te Weert, het archief van de gemeente Weert en aan het jubileumboekje "1876-1976 Zusters Ursulinen Weert".
   Raadpleging van het kloosterarchief was mogelijk dank zij de bereidwillige medewerking van Zr. Jeanne Wijen O.S.U., die bovendien veel waardevolle informatie verschafte.
2. De verschillende soorten van onderwijs worden hier aangeduid met de benamingen, die in het recente verleden gebruikelijk waren.
3. Zie de "Wieërter Almenak 1985. Kloeësters en Pensionaate".
4. Archieven Weerter notarissen 1801-1895.
5. Een armenhuis in 1635 te Weert gesticht door de bekende Weertenaar Willem van Heythuysen, koopman te Haarlem en aldaar gestoren 6 juli 1650. Hij ligt begraven in de Grote Kerk onder een fraaie grafzerk. Tijdens zijn leven werd hij tweemaal geschilderd door Frans Hals; deze portretten berusten resp. in Brussel en Wenen. Voor meerdere gegevens over hem zie: "Het Hofje van Willem van Heythuysen te Weert" door: J. Henkens in het tijdschrift De Maasgouw 1958 afl. 3.
6. Zie "Maria Hart te Weert. Het geschiedverhaal van een Birgittijns klooster" door: August J.M. Rottier.
7. Zie "Weert en het einde van wereldoorlog I" door J. Henkens in Het Weerter Jaarboek 1988.